

Vārdnīca 4.–6. klasei vizuālajā mākslā

Akustika – skaņu izplatība un dzirdamība (telpā). Arhitektūras akustika – akustikas nozare, kas pētī skaņas izplatīšanos telpās.

Apbūve – teritorijas aizņemšana ar celtni vai celtnēm; celtnu sistēma kādā teritorijā.

Apdare – darbu kopums ēku un izbūvju ilgmūžības pagarināšanai, ekspluatācijas, sanitārtehnisko un dekoratīvo īpašību uzlabošanai.

Apgaismojums – gaismas plūsma, kas krīt uz virsmas laukuma vienību.

Apjoms – īpašību kopums (priekšmetam), ko veido garums, platums un augstums.

Atmosfēra – apkārtējo apstākļu kopums. Apstākļi, situācija, ko raksturo noteikts noskaņojums; gaisotne.

Buklets – brīvā locījumā sakārtots neperiodisks iespieddarbs (parasti reklāmas, informācijas izdevums vai īss ceļvedis).

Burtveidols – speciāla drukāto rakstzīmju izveide, kam raksturīgs noteikts slīpums un līniju biezums.

Daba – viss, kas eksistē, bet nav cilvēka radīts; apkārtējās vides parādību kopums (reljefs, klimats, augu un dzīvnieku valsts u. tml.), kas radies bez cilvēka līdzdalības.

Dinamika – attīstības gaita, izmaiņa dažādu faktoru ietekmē. Atrašanās kustībā; attīstības gaita, maiņa dažādu faktoru ietekmē; darbības, kustības spraigums.

Emocijas – jūtu izpausme; pārdzīvojumi, apzinātas un neapzinātas cilvēku un dzīvnieku subjektīvās reakcijas uz iekšējo un ārējo kairinājumu iedarbību.

Faktūra – mākslas darba virsmas materiāli sajūtamo īpašību kopums, kas rada māksliniecisku izteiksmīgumu.

Fantāzija – spilgta radoša iztēle, kas “izaug” no īstenības, taču nekad to nekopē.

Filma – kinomākslas darbs.

Forma – ārējais veids, apveids (piemēram, priekšmetam). Māksliniecisko līdzekļu kopums (mākslas darba satura izteikšanai); mākslas darba žanrs, variants.

Fotogrāfija – paņēmiens attēla iegūšanai uz gaismjutīgiem materiāliem ar īpašām optiskām ierīcēm.

Gaisa perspektīva – gleznas kompozīcijas izstrādāšanas paņēmiens, kurā trešā dimensija tiek veidota, balstoties uz novērojumu, ka tālumā priekšmetu detaļas un kontūras kļūst neskaidrākas, krāsas – gaišākas. Tālumā izzūd arī asie kontrasti starp gaismām un ēnām.

Gaismas avots – ķermeņi, kas apkārtējā telpā izstaro gaismu.

Geometrisks/figurāls ornaments – rotājums, kam raksturīgs ģeometrisku vai stilizētu elementu salikums pēc simetrijas, ritma u. tml.

Hieroglifi – grafisks simbols, kas apzīmē jēdzienu, vārdu vai skaņu grupu, retāk – atsevišķu skaņu. Hieroglifu raksts – vārdu un skaņu raksta priekštecis, burtu vietā tiek izmantotas ideogrammas; mūsdienās saglabāties Ķīnā, Japānā.

Horizonts – plakne, kas ir perpendikulāra vertikālai līnijai. Apvārsnis; Zemes virsmas un debess šķietamās saskares līnija.

Identitāte – tas, pie kādām sociālajām grupām cilvēks apzinās sevi piederam. Sevišķums, savdabīgums (īpašība vai stāvoklis).

Interjers – arhitektoniski un mākslinieciski izveidota celtnes iekšējā telpa.

Īsfilma – īsmetrāžas kinofilma.

Jēdziens – abstrakcija, kas atspoguļo priekšmetu vai parādību vispārīgās būtiskās pazīmes.

Jūtas – cilvēka pārdzīvojums, attieksme pret apkārtējo pasauli un pašam pret sevi; emocijas.

Kadrs – atsevišķs uzņēmums (fotofilmā, kinofilmā). Nepārtraukta kinolentes daļa, kurā fiksēta atsevišķa epizode.

Kamera – fotoaparāts, kinoaparāts.

Katalogs – pēc noteikta principa sistematizēts, iekārtots (piemēram, grāmatu, gleznu, izstādes eksponātu) saraksts, rādītājs.

Kino – mākslas nozare, kas pamatojas uz kinematogrāfijas tehnikas bāzes.

Klusā daba – tēlotājas mākslas žanrs, arī atsevišķs darbs, kas atveido kompozīcijā sakārtotus sadzīves priekšmetus, ziedus, augļus.

Kolāža – pielīmējums vai piespraudums (piemēram, gleznai, zīmējumam). Dažādu, parasti stilistiski atšķirīgu mākslas darbu, to elementu vai izveides paņēmieni apvienojums.

Koncepcija – mākslinieka, literāta, zinātnieka vispārīgā iecere, pamatideja. Uz teorētiskām atziņām balstīta priekšmeta, parādības vai notikuma būtības apraksts vai izskaidrojums; teorijas iedīglis.

Konstruktīva kritika – salīdzinoša analīze, vērtējums (izceļot pozitīvo un norādot uz trūkumiem).

Kontrasts – krass pretstats; krasa atšķirība.

Krāsu perspektīva – optiska ilūzija glezniecībā, kad siltās krāsas tuvina priekšmetu skatītājam, bet vēsās – attālina.

Krītošā ēna – tumšs priekšmeta attēls pretējā pusē tai, no kuras uz priekšmetu krīt gaismas; vieta, telpa, kur tieši nekrīt gaismas stari.

Kultūras vērtības – vēsturiski nosacīts sabiedrības un cilvēka dzīves un darbības organizācijas tipu un formu, kā arī sabiedrības un cilvēka materiālo un garīgo vērtību kopums (cilvēcei, cilvēku grupām, arī kādam laikposmam, sabiedriski politiskai formācijai); cilvēku garīgās dzīves sfēra.

Kultūrvēsturisks objekts – iepriekšējos vēstures laikposmos radītās kultūras vērtības. Materiāls objekts, kam ir liela kultūrvēsturiska vērtība.

Lineārā perspektīva – mākslas darba kompozīcijas izstrādāšanas paņēmiens priekšmetu (objektu, cilvēku) attēlošanai plaknē, lai radītu telpiskuma (dziļuma, tāluma) ilūziju. Tālumā priekšmeti izskatās mazāki – tās ir šķietamas to lieluma izmaiņas, kas atkarīgas no tā, cik tālu šie priekšmeti (objekti, cilvēki) atrodas no skatītāja.

Logo – viegli atpazīstamas zīmes, emblēmas, burtu vai simbolu veidā attēlots organizācijas vai firmas nosaukums, ko lieto dokumentos, iespieddarbos, reklāmas materiālos.

Lokālā krāsa – pamata nemainīgā krāsa, kas raksturo priekšmeta pamatkrāsu un nav papildināta ar toņiem, kurus rada atspīdumi no citiem priekšmetiem vai apkārtējās vides.

Maņa – spēja (cilvēkiem un dzīvniekiem) uztvert iekšējās un ārējās vides enerģētiskos kairinājumus un tos izvērtēt.

Mozaīka – monumentālās un dekoratīvās glezniecības veids, kurā par pamatmateriālu izmanto pie virsmas ar saistvielu piestiprinātus īpašus stikla kausējumus, keramiku, akmeņus u. tml.

Pašēna – vērojama attēlotā priekšmeta neapgaismotajā daļā, ko gaismas stari tieši neskar; neapgaismotas vai kas ir maz apgaismotas vietas tēlotājmākslas darbā attēlotajiem objektiem.

Perspektīva – paņēmieni kopums telpisku ķermeņu attēlošanai plaknē atbilstoši redzes uztverei; telpiska ķermeņa attēlojums ar šādiem paņēmieniem.

Portrets – tēlotājas mākslas žanrs, kam raksturīga pievēršanās cilvēka individualizētam attēlojumam; šī žanra mākslas darbs.

Projektors – ierīce, kas projicē datora izvaddatus (t. sk. krāsu attēlus) uz attālinātas liela izmēra virsmas (piemēram, ekrāna).

Projekts – izstrādāts plāns, tehnoloģiskā shēma (piemēram, būves, rūpnīcas, mašīnas u. tml.) realizēšanai, rekonstruēšanai.

Proporcijas – divu attiecību vienādība. Savstarpējs, kādām normām atbilstošs samērs, savstarpēja, kādu normu noteikta atbilstība.

Rakurss – plaknē attēlota objekta perspektīvs samazinājums/palielinājums, kas ir atkarīgs no skatpunkta: attiecīgais skatījums (uz kādu objektu).

Rekvizīti – priekšmeti, ko izmanto darbības, kā arī vides raksturošanai (skatuves mākslā, kinomākslā u. tml.).

Reljefs – skulpturāls veidojums uz plaknes; cilnis. Virsmas veidojums (piemēram, ķermeņa daļai), kam raksturīgi izciļņi, padziļinājumi.

Ritms – vienmērīga (procesu, parādību) secība, atkārtošanās (laikā vai telpā, plaknē).

Satekpunkts – iedomāts punkts, uz kuru dabā šķietami tiecas horizontālas paralēlās līnijas, kas it kā attālinās no skatītāja.

Scenārijs – sižeta izklāsts, plāns, dramatiskās darbības apraksts.

Siltās un vēsās krāsas – siltās krāsas veidojas no oranža, sarkana, dzeltena un no visām to kombinācijām. Vēsās krāsas veidojas no zilā, violetā un ar balto atjauktajām krāsām.

Siluets – uz atšķirīga (tumšāka vai gaišāka) fona redzamā (kā samērā tāla) ārējā, šķietami plakanā forma, kontūru kopums.

Simbols – māksliniecisks tēls, ar kuru izteikta kāda ideja. Zīme, arī zīmju kopums (piemēram, attēls, ornamenti, priekšmets, krāsu salikums, mākslas tēls, skaņdarbs), kas nosacīti atspoguļo ideju, parādību sabiedrībā vai dabā u. tml.

Skatpunkts – noteikta vieta, darbības, norises centrs, no kura notiek vērojums.

Stilizācija – atdarinātas noteikta stila īpatnības, savdabība.

Štrihs – svītrinājums.

Tālums – samērā liels attālums, atstatums. Pretējs tuvumam.

Tekstart (typart) – speciāla drukāto rakstzīmju izveide, kam raksturīgs noteikts slīpums un līniju biezums.

Teksts – mutvārdos izteikts vai ar rakstu zīmēm fiksēts vārdu, teikumu, to savienojumu kopums, kam ir kādas funkcijas sazināšanās procesā.

Tekstūra – attēls, kas atveido noteiktu materiālu vai objekta virsmu.

Telpa – platība. Telpu var uzskatīt par apjoma pretstatu (tas, kas nav apjoms, ir telpa, bet tas, kas nav telpa, ir apjoms).

Telpiskums – tāds, kam ir trīs dimensijas (garums, platums un augstums).

Tēlniecība – tēlotājas mākslas veids, kas īstenību atspoguļo apjomīgos, telpiskos tēlos.

Tēls – īstenības vispārināts atspoguļojums mākslā.

Tonalitāte – nokrāsu īpatnību kopums (krāsai, gaismēnai); šādu krāsas, gaismēnas īpatnību kopums (piemēram, mākslas darbam, priekšmetam, vielai).

Tonis – nianse, uzbūves elements (parasti vienai un tai pašai spektra, arī melnai, pelēkai, baltai krāsai, arī gaismēnai).

Trīsdimensionāls – tāds, kam ir trīs dimensijas.

Tumši-gaišās attiecības – tumšā un gaišā toņa savstarpējā mijiedarbība.

Tuvplāns – tuvs (objekta) attēlojums (piemēram, kinolentē, gleznā); optiski tuvs (objekta) novietojums (parasti fotografēšanas procesā).

Tuvums – samērā mazs attālums, atstatums. Pretējs tālumam.

Tūrisma maršruts – iepriekš paredzēts, noteikts ceļš, pa kuru virzās.

Uzbūve – noteikts sastāvdaļu, elementu savstarpējs izvietojums, sakarība; arī struktūra.

Video – elektronisks, kustīgs attēls, ko rada ar videotehniku. Tāds, kas saistīts ar elektroniskā attēla un skaņas signālu ierakstīšanu, uzglabāšanu un reproducēšanu.

Zīme – priekšmets, arī kā atveidojums, attēls, kas apzīmē, norāda. Speciāls grafisks atveidojums ar zināmu, nosacītu nozīmi.

Avoti

- Andersons, J. *Mākslas un kultūras vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2011.
- Blūma, D. *Mazā mākslas vēstures terminu vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005.
- Cielava, S. *Vispārīgā mākslas vēsture 3*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001.
- Skaidrojošā un sinonīmu vārdnīca [tiešsaiste, skatīts 2019. g. 4. decembrī]. Pieejams: www.tezaurs.lv
- Skaidrojošā un sinonīmu vārdnīca: [tiešsaiste, skatīts 2019. g. 4. decembrī]. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/>